

בין סדום לפילגש בגבעה

מים ראשונים: אנחנו מחפשים הזדמנויות "לגלוש" מפרשת השבוע לפרשיות מהנביאים (ומהכתובים) ולא להסתפק בפסוקים משם המשובצים במדרשים על פרשיות התורה בין השיטין. הפטרת השבת היא לעתים הזדמנות כזו, אבל הפעם ניזום פנייה משלנו אל פרשה מספר שופטים, שלא נבחרה כהפטרת השבת (מסיבות אולי מובנות), אך קשורה לפרשת וירא - סיפור פילגש בגבעה, שיש בו ראי פנימי של מעשה סדום. רצוי מאד לקרוא את הסיפור במלואו המשתרע על שלושת הפרקים יט-כא המסיימים את ספר שופטים. שימו לב שם לפסוק: "בַּיָּמִים הָהֵם אִין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יִעָשֶׂה"¹, ביטוי שפותח את מעשה [פסל מיכה](#) (לו הקדשנו דף מיוחד) וחותר את פרשת פילגש בגבעה וספר שופטים כולו. פסוק שנראה כמבשר את ספר שמואל, בו אמנם עולה דמותו של שמואל כגדול השופטים, אבל גם לו אין המשכיות ולאחריו מתחילה תקופת המלכים.

גמרא מגילה דף כה עמוד ב – מעשה פילגש בגבעה נקרא ומתרגם בציבור²

מעשה לוט ושתי בנותיו נקרא ומתרגם. פשיטא! - מהו דתימא: ליחוש לכבודו דאברהם, קמשמע לן.³ מעשה תמר ויהודה נקרא ומתרגם, פשיטא! - מהו דתימא: ליחוש לכבודו דיהודה, קמשמע לן: שבחיה הוא דאודי.⁴ מעשה עגל הראשון נקרא ומתרגם, פשיטא! - מהו דתימא: ליחוש לכבודן של ישראל. קמשמע לן: כל שכן דניחא להו דהויא להו כפרה. ... מעשה אמנון ותמר נקרא ומתרגם, [מעשה אבשלום נקרא ומתרגם], פשיטא! - מהו דתימא: ליחוש ליקריה דדוד, קמשמע לן. מעשה פילגש בגבעה נקרא ומתרגם, פשיטא! מהו דתימא: ליחוש לכבודו דבנימין, קמשמע לן.⁵

מסכת גיטין דף ו עמוד ב – במה עסק הקב"ה?

... דכתיב: "ותזנה עליו פילגשו" (שופטים יט ב), רבי אביתר אמר: זבוב מצא לה, ר' יונתן אמר: נימא מצא לה.⁶ ואשכחיה ר' אביתר לאליהו, אמר לו: מאי קא עביד הקב"ה? א"ל: עסיק בפילגש בגבעה. ומאי קאמר? אמר ליה: אביתר בני כך הוא אומר, יונתן בני כך הוא אומר, א"ל: חס וחלילה, ומי איכא ספיקא קמי שמיא? א"ל: אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, זבוב מצא ולא הקפיד, נימא מצא והקפיד.⁷

¹ ראו דברינו [איש הישר בעיניו](#) בפרשת ראה.

² בקטע שנראה להלן, דנה הגמרא במשנה החותמת את מסכת מגילה, פרק ד משנה י: "מעשה ראובן נקרא ולא מיתרגם מעשה תמר נקרא ומיתרגם מעשה עגל הראשון נקרא ומיתרגם וכו'", היינו המקרים שקוראים בתורה ומתרגמים או לא מתרגמים לארמית על מנת שהקהל לא יבין או להעלים ולהצניע ממנו. הגמרא מביאה את תוספתא מגילה פרק ג שמרחיבה ומוסיפה קטעים אחרים בתורה שנקראים ומתרגמים או לא, כגון מעשה העגל השני (בספר דברים), מעשה דוד ובת שבע ומעשה פילגש בגבעה.

³ קא משמע לן (באים ומשמיעים לנו) שאין לחוס על כבודו של אברהם וקוראים את מעשה לוט ושתי בנותיו ומתרגמים לקהל. והרי לנו עוד קשר לפרשת השבוע. ומהי הפגיעה בכבודו של אברהם? קרבת משפחה גרידא או היפרדותו מלוט. ראו דברינו [פרידת אברהם ולוט](#) בפרשת לך לך.

⁴ ששבו של יהודה שהודה במעשה תמר ואין בתרגום הפרשה משום פחיתות כבוד לו, אלא אדרבא, כבוד הוא לו שהודה ולא כיחש. ראו תוספתא ברכות פרק ד הלכה יח: "מעשה בארבעה זקנים שהיו יושבין בבית שער של ר' יהושע אלעזר בן מתאי וחנניא בן כינאי ושמועון בן עזאי ושמועון התימני והיו עסוקין במה ששנה להם ר' עקיבא: מפני מה זכה יהודה למלכות, מפני שהודה בתמר". בהמשך שם מובאות דעות אחרות וכבר הארכנו לדון [במעשה יהודה ותמר שנקרא ומיתרגם](#) בפרשת וישב.

⁵ קא משמע לן (באים ומשמיעים לנו) שאין גם לחוס על כבודו של שבט בנימין ואם קוראים את מעשה פילגש בגבעה (מתי?) יש גם לתרגם ואולי גם לדרוש בו כפי שאנו עושים. שימו לב למקרים כמו מעשה יהודה ותמר וחטא העגל שהגמרא מנמקת מדוע אין לחוש לכבודו של מי שמסופר עליו, משום שהודה או משום שהתכפר להם, ובין המקרים שבהם אין נימוק. היית חושב שלא לדרוש משום כבודו – קא משמע לן שכן דורשים. מדוע? האם זה משום שלימוד הלכה והמוסר חשובים מכבודה של אותה דמות, או שזהו כבודה שלא מכסים עליה ולא נושאים לה פנים. ראו דברינו ["כתב עונני" בפרשת חוקת](#), מחלוקת משה ודוד, דברינו [כיסוי החטא או גילוי](#) ביום הכיפורים וכן דברינו [נטלתי ספר בראשית וקראתי בו](#) בפרשת וישב. ובאשר למעשה העגל, נותנת הגמרא סיבה חזקה מעבר לחוש או לא לחוש לכבוד של מישוה: "דהויא להו כפרה". אז אולי גם הדיון בפילגש בגבעה יהיה לכפרתם של ישראל. ראו המשל היפה על עץ האגוז בשיר השירים רבה פרשה ו (דונסקי סימן יז) (וילנא סימן יא): "אל גינת אגוז ירדתי" - ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר: מה הנטיעות הללו אם את מכסה שרשיהם בשעת נטיעתן הן מצליחות, ואם לאו אין מצליחות. אבל האגוז הזה אם את מכסה שרשיו בשעת נטיעתו אינו מצליח, כך ישראל (משלי כ"ח) מכסה פשעיו לא יצליח". ראו דברינו [אל גינת אגוז ירדתי](#) בשיר השירים.

⁶ סיפור פילגש בגבעה מתחיל בפילגש (פֶּלֶג-אִישָׁה) שבוגדת בבעלה וחכמים דנים מהו שעשתה.

⁷ בכל הש"ס מצאנו פעמיים בהן מופיע הביטוי: אלו ואלו דברי אלהים חיים. במחלוקת בית הלל ובית שמאי, גמרא עירובין יג ע"ב: "שלוש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל. הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, והלכה כבית הלל"; וכאן, במחלוקת מה בדיוק עשתה אותה פילגש שהעלה את חמת בעלה וחזרה לבית אביה: זבוב כשיטת ר' אביתר או שערך כשיטת ר' יונתן? בנושא חשוב זה עוסק הקב"ה ודן בשתי השיטות בלי להכריע. שימו גם לב לביטוי "מה עושה הקב"ה (באותה שעה)" שנזכר שלוש פעמים בש"ס: כאן, בסיפורו של רבי מאיר שלמד תורה מפיו של אלישע

אמר רב חסדא: לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו, שהרי פילגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה יתירה, והפילה כמה רבבות מישראל.⁸

מהרש"א חידושי אגדות גיטין ו ע"ב – המלחמה הייתה גם בשבת

וחילול שבת כו'.⁹ בסדר עולם דאותו יום דפילגש בגבעה שבת היה כו' כמו שכתבו התוספות. ויש לדקדק, גם אם שבת היה, מאי חילול שבת איכא? ויש לפרש דלאו על יום זנות דפילגש בגבעה קאמר, אלא על יום המלחמה דפילגש בגבעה היה בשבת. דהוי ליה מלחמה של מצוה דמותר בשבת.¹⁰

מסכת סנהדרין דף קג עמוד ב – בכבוד הקב"ה לא מחיתם!

תניא, רבי נתן אומר: מְגַרְבְּ לְשִׁילָה שְׁלֹשָׁה מִלִּין, וְהִי עֵשׂן הַמַּעֲרָכָה וְעֵשׂן פֶּסֶל מִיכָה מֵתַעֲרָבִין זֶה בְּזֵה.¹¹ בקשו מלאכי השרת לדחפו, אמר להן הקב"ה: הניחו לו, שפתו מצויה לעוברי דרכים. ועל דבר זה נענשו אנשי פילגש בגבעה. אמר להן הקב"ה: בכבודי לא מְחִיתֶם, על כבודו של בשר ודם מְחִיתֶם!¹²

אסתר רבה פרשה ז סימן יא – זכות חודש שבט

בן אבויה הוא אחר ולפיכך הקב"ה לא מוכן לומר דברי תורה בשם רבי מאיר (ראו דברינו [אלישע בן אבויה הוא אחר](#), בדפים המיוחדים). ובתנורו של עכנאי, בבא מציעא נט ע"ב. וכשאלהו מספר לר' אביתר (שהוא אחד מבעלי הדעה) שהקב"ה דן בשתי הדעות מה היה חטאה של פילגש בגבעה, הוא מזדעזע ונחרד: איך ייתכן שיש ספק בישיבה של מעלה ואינם יודעים להכריע אם היה זה זבוב או שיערה? ולא נתקררה דעתו של ר' אביתר עד ששמע שהגיעו לפרשה: זבוב מצא תחילה ולא הקפיד, שיערה מצא והקפיד (השוו עם ההכרעה הברורה במחלוקת בית הלל ובית שמאי: "והלכה כבית הלל"). עד שנהלום ונבין 'מדרש פליאה' זה, הרי לנו היתר מפי הגבורה להמשיך ולעסוק ולדרוש במעשה פילגש בגבעה, גם אם לא נגיע להבנה מלאה ונישאר עם שאלות וספיקות. זה מוסר ההשכל של הגמרא מכל הסיפור של פילגש בגבעה (שאגב מובא שם כבדרך אגב לספר בשבחו של ר' אביתר שהוא "גברא רבה"): שאדם לא יטיל אימה בתוך ביתו. ראו המשך הסוגיה שם: "אמר רב יהודה אמר רב: כל המטיל אימה יתירה בתוך ביתו, סוף הוא בא לידי שלש עבירות: גילוי עריות, ושפיכות דמים, וחילול שבת". ומעשה באדם גדול, ר' חנינא בן גמליאל, שהטיל אימה יתירה בביתו וכמעט שהאכילוהו אבר מן החי. ועוד שם (לכבוד שבת קודש): "אמר רבה בר בר חנה: הא דאמרי רבנן: שלושה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה, עשרתם? ערבתם? הדליקו את הנר: צריך למימרינהו בניחותא, כי היכי דליקבלו מיניה". ראו מוטיב דומה על [כתונת הפסים](#) שעשה יעקב ליוסף, כמובא בגמרא שבת י ע"ב ובבראשית רבה פד ח: "לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו - נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים". כל אלה ודאי לקחי מוסר חשובים שמדגישים איך מעשה פשוט לכאורה יכול להתגלגל ולהביא לתוצאות הרת-גורל. אבל באמת, במקרה שלנו, אותו האיש התפייס עם פילגשו והלך עד בית לחם יהודה להחזירה. ומעשה אנשי הגבעה שהתעללו בה, אינו קשור כלל וכלל להקפתו של בעלה של הפילגש. אין לנו אלא להמשיך ולדרוש בפרשה קשה זו, אולי נמצא תשובה.

כפי שהענינו כבר בהערה הקודמת, בעקבות ההקפדה של האיש בעלה של הפילגש, ממשיכה הגמרא שם ואומרת: "אמר רב יהודה אמר רב: כל המטיל אימה יתירה בתוך ביתו, סוף הוא בא לידי שלש עבירות: גילוי עריות, ושפיכות דמים, וחילול שבת". מה שייך כאן חילול שבת? מעירים על כל התוספות בגמרא שם שבסדר עולם רבה מובא "דאותו יום דפילגש בגבעה שבת". על קטע זה מדברי התוספות (יש שם גם קטע אחר שגורס: חילול השם ולא חילול שבת), באים דברים אלה של מהרש"א.

לאן הביאה אותנו מעשה פילגש בגבעה? למלחמת אחים שנמשכה גם בשבת, שהרי מלחמת מצוה הייתה זו! על פתחה של ארץ ישראל, בכיבוש יריחו העיר הגדולה והחשובה שהיא "נגרא (בריה) של ארץ ישראל - אם נכבשה יריחו מיד כל הארץ נכבשת" (במדבר רבה טו טו), נדחתה השבת. היום השביעי בו נכבשה יריחו היה עפ"י מסורת המדרש, יום השבת! (ירושלמי שבת א ח). וכאן, בתחילת ספר שופטים או בסופו, במלחמת אחים כתוצאה ממעשה פילגש בגבעה, שוב נדחתה השבת. האם זה מה שצריך אדם לזכור כל ערב שבת ולומר: "עשרתם, ערבתם, הדליקו את הנר", בניחותא ולא ח"ח ברוגז והטלת אימה? להיזכר בסוף המר של סיפור פילגש בגבעה?

ובמקבילה בפסיקתא רבתי פיסקא כט: "בוא וראה פסלו של מיכה היה עומד במערבו, ובית המקדש היה עומד בשילה, והיה מקריב לפני צלמו של מיכה קטורת בעת ... ובשילה היו מקריבים פרס שחרית ופרס ערבית, והיו ב' העשנים מתאבכין ועולין לשמים ... והקב"ה אומר: לאיזה נקבל, לזה או לזה?". וברימיהו לא לח מוזכרת "גבעת גרב" המזוהה כאחד מהמקומות הסמוכים מאד לירושלים, אולי אזור הגבעה הצרפתית בימינו ואולי אפילו דרומה משם, קרוב יותר לעיר דוד. "גרב" או "ערבר" של פסל מיכה, מזוהה, ע"י פרופ' יואל אליצור כח'רבת ג'ראבא וג'בל ע'ראבא ממערב לשילה בסמוך לדרך העתיקה של גב ההר מירושלים לשכם. ראו דברינו [משכן שילה](#) בפרשת תרומה.

מעשה עשרת השבטים שקמו נגד בנימין נראה לכאורה מעשה נכון. האיש שנפגע, מבתר את גופת אשתו ושולח חלקים ממנה לכל שבטי ישראל ודי בכך כדי שכולם יזדעקו כנגד מעשה הנבלה שנעשה. לאחר הנאום הקשה והמזעזע של האיש בפניהם (שופטים כ ד-ז), מגיבים בני ישראל בספונטניות הראויה להערכה, בבחינת [כל ישראל ערבים זה בזה](#), ואינם מוכנים להבליג: "ויקם כָּל־הָעָם כָּאִישׁ אֶחָד לְאָמֵר לֹא יִגְלֹךְ אִישׁ לְאֶהָלוֹ וְלֹא יִסּוֹר אִישׁ לְבֵיתוֹ: ... וְלָקַחְנוּ עִשָׂה אֲנָשִׁים לְמֵאָה לְכָל שְׁבִיטֵי יִשְׂרָאֵל וּמֵאָה לְאֶלְפֵי וְאֶלְפֵי לְרִבְבָה ... לְבֹאֵם לְגַבַּע בְּנִמְן כְּכֹל־הַנְּבִלָה אֲשֶׁר עָשָׂה בְּיִשְׂרָאֵל: וַיֵּאָסֶף כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל־הָעִיר כָּאִישׁ אֶחָד חֲבָרִים" (ראו גמרא חגיגה כו ע"א שלומדת מפסוק זה לענין תרומה וטהרה במועדים שבהם יש לכל ישראל דין חברים: "כאיש אחד חברים - הכתוב עשאן כולן חברים"). זאת ועוד, בני ישראל לא פותחים מיד במלחמה ופונים אל בני בנימין בדרישה שנראית צודקת ועניינית: "מה הָרַעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נְהִיִּתָה בָּכֶם: וְעַתָּה תָנוּ אֶת־הָאֲנָשִׁים בְּנִיבְלֵעַל אֲשֶׁר בְּגִבְעָה וְנָמִיתֶם וְנִבְעַרְהָ רָעָה מִיִּשְׂרָאֵל". בני ישראל גם שואלים באורים ותומים ("באלהים" בלשון הפסוק) אם לצאת למלחמה אם לא ונענים. בני בנימין, שחיפו על אנשי הגבעה, הם אלה שגורמו למלחמת האחים. אבל המדרש מדקדק עם בני ישראל, דווקא לאור המחויבות שהפגינו כאן: מדוע על כבודה של פילגש בגבעה מחיתם, ולא מחיתם על כבודי שנפגע ממעשה פסל מיכה שְׁעָשְׂנוּ - עשן עבודה זרה - עלה השמימה יחד עם עשן עבודה ה' במשכן שילה! למלאכים שמבקשים לדחוף את מיכה ולהוציאו מהעולם (הבא), אומר הקב"ה: הניחו לו שהוא מפרנס את העוברים ושבים. ראו גם דבריו הוא הצדקת מעשהו בגמרא בבא בתרא קי ע"א: "כך מקובלני מבית אבי אבא: לעולם ישכיר אדם עצמו לע"ז ואל יצטרך לבריות!". אבל כלפי בני ישראל שבאו למחות כנגד בני בנימין על מעשה הנבלה בפילגש בגבעה, יש לקב"ה טענה.

עלה שֶׁבֶט - זכות אנשי כנסת הגדולה, בעשרים ושלושה בו נתקבצו בו כל ישראל על פילגש בגבעה ועל צלם מיכה.¹³

ילקוט שמעוני שופטים רמז סח – חובות הסנהדרין

... וכל מי שספק בידו למחות ואינו מוחה, להחזיר את ישראל למוטב ואינו מחזיר, כל דמים שנשפכין בישראל שנשפכין על ידיו, שנאמר: "ואתה בן אדם צופה נתתיך וגו', ואתה כי הזהרת את הרשע" (יחזקאל לג ז-ט) - מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה.¹⁴ ואם תאמר אותם שנים ושבעים אלף שנהרגו בגבעת בנימין, מפני מה נהרגו? - היה להם לסנהדרי גדולה שהניח משה ויהושע ופנחס בן אלעזר עמהם שיקשרו חבלים של ברזל במתניהם ויגביהו בגדיהם למעלה מארכובותיהם ויחזרו בכל עירותיהם של ישראל: יום אחד ללכיש, יום אחד לעגלון, יום אחד לחברון, יום אחד לבית אל, יום אחד לירושלים, וילמדו אותם דרך ארץ בשנה, בשנים, בשלוש, בארבע, בחמש, עד שיתישבו ישראל בארצם ... והם לא עשו כן אלא כיון שנכנסו ישראל לארצם, כל אחד ואחד רץ לכרמו ולזיתו ואומר: שלום עלי נפשי שלא להרבות הטורח ... וכשעשו בגבעת בנימין דרכים מכוערים ודברים שאינם ראויים, יצא הקב"ה להחריב את העולם כולו, ונפלו מהם שבעים ושנים אלף. ומי הרג אותם? סנהדרי גדולה שהניח משה ויהושע ופנחס עמהם.¹⁵

בראשית פרק יט – הפיכת סדום

וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בְּעָרְבַי וְלוֹט יָשֵׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם וַיִּרְאֵהוּ לֹט וַיִּקַּם לְקַרְאֲתָם וַיִּשְׁתַּחֲוּ אֲפִים אֲרָצָה: ... וַיֹּאמֶר הֲנִינָה נְאֻמֵּי סוּרֹוּ נָא אֶלְבֵּית עֲבָדְכֶם וְלִינוּ וְנִרְחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁכַּמְתֶּם וְהִלַּכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם ... וַיִּפְצְרֵם מְאֹד וַיִּסְרוּ אֵלָיו וַיָּבֹאוּ אֶלְבֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמִצּוֹת אֶפֶה וַיֹּאכְלוּ: טָרֶם יִשְׁכְּבוּ וְאֲנֹשִׁי הָעִיר אֲנֹשִׁי סְדֹם נָסְבוּ עַל־הַבַּיִת מִנְעַר וְעַד־זָקֵן כְּלֵהֶם מִקְּצָה: וַיִּקְרָאוּ אֶלְלוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַיֵּה הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלַּיְלָה הַזֶּה הֲצִיאָם אֵלֵינוּ וְנִדְעָה אֲתָם: וַיֹּצֵא אֲלֵהֶם לוֹט הַפְּתִיחָה וְהִדְלַת סֹגֵר אַחֲרָיו: וַיֹּאמֶר אֶלְנָא אַחֵי תִרְעוּ: הֲנִינָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אִישׁ

שופטים פרק יט – פילגש בגבעה

וַיִּסְרוּ שָׁם לְבֹא לָלוֹן בְּגִבְעָה וַיָּבֹאוּ וַיִּשֶׁב בְּרַחֲוֹב הָעִיר וְאִין אִישׁ מֵאֲסָף־אוֹתָם הַבַּיִתָּה לָלוֹן: וְהָנָה אִישׁ זָקֵן בָּא מִן־מַעֲשָׂהוּ מִן־הַשָּׂדֶה בְּעָרְבַי וְהָאִישׁ מִהֵר אֲפָרִים וְהוֹאִיָּר בְּגִבְעָה וְאֲנֹשִׁי הַמָּקוֹם בְּנֵי יַמִּינִי: ... וַיֹּאמֶר הָאִישׁ הַזָּקֵן שְׁלוֹם לָךְ רַק כְּלִמְחִסוֹרְךָ עָלַי רַק בְּרַחֲוֹב אֶלְתָּלוֹן: ... הַמָּה מֵיטִיבִים אֶת־לִבָּם וְהִנֵּה אֲנֹשִׁי הָעִיר אֲנֹשִׁי בְנֵי בְלִיעַל נָסְבוּ אֶת־הַבַּיִת מִתְּדַפְקִים עַל־הַדְּלַת וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָאִישׁ בְּעַל הַבַּיִת הַזָּקֵן לֹא־מֹר הוֹצֵא אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר־בָּא אֶל־בֵּיתְךָ וְנִדְעָנוּ: וַיֹּצֵא אֲלֵיהֶם הָאִישׁ בְּעַל הַבַּיִת וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֶל־אֲחֵי אֶלְתָּרְעוּ נָא אַחֲרַי אֲשֶׁר־בָּא הָאִישׁ הַזֶּה אֶלְבֵּיתִי

¹³ המן מחפש חודש שבו אין זכות לישראל ומוצא בסוף את אדר. בכל חודש יש זכות לישראל: "בניסן זכות פסח, באייר זכות פסח קטן, בסיון זכות התורה, בתמוז זכות הארץ וכו'". ובחודש שבט - זכות אנשי כנסת הגדולה, וזכות ישראל שנתקבצו בו על פילגש בגבעה ועל צלם מיכה! הרי לנו מדרש שמשבח את התערבות שבטי ישראל כנגד בנימין וממנו אנו למדים שהמלחמה הייתה בכג' בשבט. עניין פסל מיכה נכנס כאן בדרך אגב, שהרי לא מצאנו דבר זה במקרא, ואולי מובא כמענה לכל הביקורות שראינו במדרש הקודם, שלא מיהו על פסל מיכה. עוד בזכותם של שבטי ישראל, הם צאצאי בני יעקב, אחי יוסף, וברוח ספר בראשית בו אנו עומדים, ראו ההשוואה שעושה ספורנו בפרשת וישב בהתנהגות האחים בעת מכירת יוסף (אחי בנימין) מול התנהגות שבטי ישראל בפילגש בגבעה: "וישבו לאכל לחם. שלא היה כל זה בעיניהם תקלה או מכשול שימנעם מלקבוע סעודתם, כמו שהיה ראוי לצדיקים כמותם כשאירעה תקלה על ידם. כמו שעשו ישראל אחר שהרגו את שבט בנימין, כאומרו: וישבו עד הערב לפני האלהים וישאו קולם ויבכו בכי גדול ויאמרו למה ה' אלהי ישראל היתה זאת בישראל (שופטים כא ב-ג)". אחי יוסף יושבים לאכול לחם לאחר שמכרו את יוסף ואילו בני ישראל, יושבים ובוכים לאחר שהשמידו כמעט את כל שבט בנימין ונשבעו שלא ייתנו להם נשים. אבל יש להודות שרוב המדרשים, בעקבות הגמרא בסנהדרין ה"ל, מותחים ביקורת על בני ישראל שעל פילגש בגבעה מחו ועל פסל מיכה לא מחו והדבר צריך עיון נוסף. אפשר שהדבר קשור לכל הדרשות שפסל מיכה יצא ממצרים ועבר עם בני ישראל בנס קריעת ים סוף (ראו דברינו [וימרו על ים סוף](#) בפרשת בשלח), אפשר בשל הקשר של משה לפסל מיכה (בבא בתרא קט ע"ב) ואולי בשל פרשת המזבח שהקימו בני גד ובני ראובן בסוף ספר יהושע (פרק כב) שאותו הזכרנו בדברינו [שבטי עבר הירדן המזרחי - 2](#). על המזבח מחו (ועל פילגש בגבעה מחו) ועל פסל מיכה - לא מחו. כך או כך, ראו שוב דברינו [פסל מיכה](#) בדפים המיוחדים.

¹⁴ ראו דברינו [כל ישראל ערבים זה בזה](#) בפרשת בחוקות, שם לא הספקנו להביא מדרש זה וזכינו להשלימו כאן.

¹⁵ מדרש זה הוא אולי מהחריפים ביותר על תקופת השופטים ומזכיר פעמיים את סך כל חללי מלחמת פילגש בגבעה (מספר שלא מסתדר עם המקרא). הביקורת על פנחס שבסוף המדרש, מופיעה גם בתחילתו, בקטע שהשמטנו, בהקשר עם פרשה אחרת: פרשת בת יפתח, עליה הרחבנו לדון בדברינו [בת יפתח בפרשת בחוקות](#): "יפתח נדר והפסיד בתו ... נתקבצו אליו אנשי אפרים לעשות עמו מריבה גדולה. היה לפנחס שיאמר להם להתיר את נדרו, לא באתם אלא לעשות מריבה באתם, אלא הוא לא מיחה בבני אפרים והוא לא התיר את נדרו ליפתח". ראו הביקורת על פנחס במעשה פילגש בגבעה גם בירושלמי יומא פרק א הלכה א: "לְפָנִים ה' עֲמוּ (דברי הימים א ט כ) - בימי זימרי מיחה, בימי פילגש בגבעה לא מיחה". ראו גם דברינו במגילת רות [בימי שופט השופטים](#), שם הבאנו את האמרה התמציתית על תקופה זו שבמדרש רות רבה פרשה א: "אוי לדור ששפטו את שופטיהם ואוי לדור ששופטיו צריכין להישפט". בדיעבד, קמו שבטי ישראל כנגד מעשה הנבלה שעשו אנשי גבעת בנימין, ועם כל הביקורת והסתייגויות של המדרשים שהבאנו, נראה שהם ראויים להערכה על כך. אבל, טוען מדרש זה, אם לכתחילה היו מנהיגי ישראל טורחים לחנך את העם וללמדו תורה ודעת, לערוב זה לזה ולהבהיר לציבור שהעיסוק ביישוב הארץ אינו פוטר אותו מלימוד דרך ארץ, אולי היו מונעים מראש את המעשה הנורא.

אֲלֵתֵעָשׂוּ אֶת־הַנְּבִלָה הַזֹּאת: הִנֵּה בְּתֵי הַבְּתוּלָה וּפְלִלְגָשׁוֹ
 אֲוֹצִיָּאָה־נָּא אוֹתָם וְעָנּוּ אוֹתָם וְעָשׂוּ לָהֶם הַטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם
 וְלֹאִישׁ הִזָּה לֹא תַעֲשׂוּ דָבָר הַנְּבִלָה הַזֹּאת:
 וְלֹאֲבָנֵי הָאֲנָשִׁים לְשֹׁמֵעַ לוֹ וַיִּחְזַק הָאִישׁ בְּפִילְגָשׁוֹ וַיֵּצֵא
 אֲלֵיהֶם הַחוּץ וַיִּדְעוּ אוֹתָהּ וַיִּתְעַלְלוּ בָּהּ כְּלֵהֲלִילָה עַד־הַבֶּקֶר
 וַיִּשְׁלַחֶיהָ בַּעֲלוֹת כְּעֲלוֹת הַשָּׁמֶר: וַתֵּבֵא הָאִשָּׁה לַפְּנוֹת הַבֶּקֶר
 וַתִּפֹּל פָּתַח בֵּית־הָאִישׁ אֲשֶׁר־אֲדוֹנֶיהָ שָׁם עַד־הָאוֹר: ¹⁶

אֲוֹצִיָּאָה־נָּא אֶתְהוֹן אֲלֵיכֶם וְעָשׂוּ לָהֶן כְּטוֹב בְּעֵינֵיכֶם רַק
 לְאֲנָשִׁים הָאֵל אֲלֵתֵעָשׂוּ דָבָר כִּי־עַלְיָן בָּאוּ בְּצַל קִרְתֵּי:
 וַיֹּאמְרוּ גְשִׁהֲלָאָה וַיֹּאמְרוּ הָאֶחָד בְּאֵלְגוֹר וַיִּשְׁפֹּט שְׁפוֹט
 עֲתָה נָרַע לָךְ מִמֶּה וַיִּפְצְרוּ בָאִישׁ בְּלוֹט מָאֵד וַיִּגְשׂוּ לְשֹׁבֵר
 הַדָּלֶת: וַיִּשְׁלַחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־יָדָם וַיָּבִיאוּ אֶת־לוֹט אֲלֵיהֶם
 הַבְּיָתָה וְאֶת־הַדָּלֶת סָגְרוּ: וְאֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־פָּתַח הַבַּיִת
 הַכִּי בְּסִגְרוֹרִים מִקְטָן וְעַד־גְּדוֹל וַיִּלְאוּ לְמִצָּא הַפֶּתַח:

רמב"ן בראשית פרק יט פסוק ח – מקרים דומים אבל שונים

ודע והבן כי ענין פילגש בגבעה (שופטים יט) אף על פי שהוא נדמה לענין הזה, איננו כמוהו לרוע. כי הרשעים ההם לא היה דעתם לכלות הרגל ממקומם, אבל היו שטופי זימה ורצו גם במשכב האיש האורח, וכאשר הוציאו אליהם פילגשו נתפייסו בה ... ובפרץ ההוא עוד לא היו בו כל אנשי העיר כאשר בסדום, שנאמר בו: "מנער ועד זקן כל העם מקצה", אבל בגבעה נאמר: "והנה אנשי העיר אנשי בני בליעל" (שם יט כב), מקצתם שהיו שָׂרִים וְתַקִּיפִים בעיר, כמו שאמר האיש: "ויקומו עלי בעלי הגבעה" (שם כ ה), ועל כן לא מיחו האחרים בידם: והנה פינות כל העם מכל שבטי ישראל רצו לעשות גדר גדול בדבר להמית אותם, שנאמר: "ועתה תנו את האנשים בני בליעל אשר בגבעה ונמיתם" (שם כ יג). ודבר ברור הוא שלא היו חייבין מיתה בדין תורה ... אבל מפני שהיו חפצים ואומרים לעשות נבלה כאנשי סדום, ראו השבטים לעשות סייג לתורה שלא יעשה ולא יאמר כן בישראל, כמו שאמרו ונבערה רעה מישראל (שם). וזה הדין הוא ממה שאמרו רבותינו (סנהדרין מו א) בית דין מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה ... ושבט בנימין לא הסכימו בדבר זה שלא היה בהם חיוב מיתה בעיני הפילגש ... ולפי דעתי שזה עונשם של ישראל להינגף בתחילה, מפני שלא היתה המלחמה נעשית מן הדין, והגדר עצמו על שבט בנימין היה מוטל לעשותו, ולא עליהם, שמצוה על השבט לדון את שבטו (ספרי קמד). ¹⁷

אברבנאל בראשית יח כ – בסדום הפכו את הרשע לנורמה

ומזה תדע שאנשי הגבעה שזנו עם הפלגש לא היו חייבים כליה כאנשי סדום, עם היות ששאלו את האיש לדעת אותו כמו ששאלו את האנשים אנשי סדום לדעת אותם ¹⁸ ... מפני שאנשי סדום היתה תקנתם וכוונתם לכלות את הרגל מהם ושלא ילך איש עני ואביון לשאול אוכל לנפשו. ויען רצו להפסיד הקבוץ המדיני ומעשה הצדקה נתחייבו כליה. אבל אנשי הגבעה לא כוונו לדבר מזה ... שגם בענין הנבלה הנה אנשי סדום בקשוה כפי תקנתם

¹⁶ אחרי המדרשים, ובמעבר אל הפרשנים, חזרנו אל מקרא כפשוטו. בקטע שהבאנו, הדמיון בין סיפור סדום שבפרשתנו וסיפור פילגש בגבעה בולט וברור; אך גם השוני. בסדום יש 'התערבות מגבוה', יש מלאכים שעושים מעשה פלאים ומכים את אנשי העיר בסנוורים (השוו עם אלישע שמכה את חיל ארם בסנוורים, מלכים ב פרק ו). במעשה פילגש בגבעה, אין מלאכים, אין התערבות מגבוה והאישה נאנסת ומתה. אך גם המשך הסיפור שונה מאותה סיבה. במעשה סדום, ה'התערבות מגבוה' נמשכת וסופה שסדום ובנותיה נחרבות במהפכת אש וגופרית. ואילו במעשה פילגש בגבעה, נשאר הסיפור ברמה האנושית, עם כל הביקורת שראינו במדרשים. בני אדם הם שהתעללו ובני אדם הם שמתערבים ונוטלים אחריות, גם אם איננה אחריות מושלמת. המדרשים (שמצאנו) אינם מתעכבים על ההשוואה בין פילגש בגבעה והפיכת סדום, אבל פרשני המקרא כן, כפי שנראה.

¹⁷ נראה שלרמב"ן זכות הראשונים להעלות את הבעיה מה בין סדום לפילגש בגבעה, מדוע סדום נחרבה כליל בידי שמים, ואילו בפילגש בגבעה לא היה הרס כללי ולא התערבות משמים, רק מלחמה בין בני אדם; ובסופה, הגם שהיה קשה, שבט בנימין לא נכחד כולו. מה עוד שבסדום, לא הספיקו האנשים לבצע את זממם ובגבעה כן. אנשי הגבעה, אומר רמב"ן, היו שטופי זימה, בפרט במשכב זכר, אבל אנשי סדום "כילו הרגל מבינותם", סגרו את ארצם בפני העולם החיצון, בנו ממלכת רשע סגורה. בגבעה, השתתפו רק חלק מאנשי העיר "אנשי בני בליעל" ואילו בסדום: "מנער ועד זקן כל העם מקצה". רמב"ן גם מאריך להסביר שמהתורה לא היה דין מיתה לכל אנשי הגבעה, וודאי לא לכל שבט בנימין (במשתמע מדברי הרמב"ן גם לא בהכרח לאלה שעשו את המעשה), ולכן ניגפו בני ישראל בהתחלה מפני בני בנימין. כל כך, עד שהוא נדחק להסביר בהמשך דבריו מדוע אח"כ כן ניצחו בני ישראל וניגף שבט בנימין. בדברי רמב"ן יש קשיים רבים, כמו דבריו שאנשי הגבעה התפייסו בפילגש והניחו לאיש (ווייתרו על משכב זכר), שהיא זנתה בתחילת הסיפור וגם לא הייתה ממש אשתו, ושאוּלֵי לא הם הרגו אותה אלא רק "נחלשה מרוב הביאות ונתקרה בפתח עד האור ומתה שם". הוא גם נדחק מול פשט הפסוקים שבני ישראל שאלו באורים ותומים ורק על פיהם יצאו למלחמה. הוא מסביר ואומר: "משפט סדום היה למעלת ארץ ישראל כי היא מכלל נחלת ה' ואינה סובלת אנשי תועבות" ואנו שואלים: וכי משכנסו ישראל לארץ פחתה מעלה זו? עם כל השאלות והתמיהות על פירושו, לרמב"ן, כפי שאמרנו, שמורה זכות הראשונים לעורר את הבעיה ולנסות להשיב עליה. אלה שבאו אחריו המשיכו בדרכו והוסיפו נופך משלהם.

¹⁸ היינו לשכב או אפילו לאנוס אותם.

הקבועה והדת אשר הקימו ועשו ביניהם. ואנשי הגבעה בקשו כן, לא שיהיה זה דת הנחיי¹⁹ ולא שהיה כן מנהגם, אלא למלאות תאוותם עשו זה אותה עשה בלבד ... לא שיהיה זה חוק ומשפט ביניהם חלילה.²⁰

בראשית רבה פב סימן ד פרשת וישלח - ברכת יעקב לבנימין

"וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים אֲנִי אֶל שְׂדֵי פְרָה וְרֵבָה גֹי וְקַהֲל גֹיִם יְהִי מִמֶּנּוּ וּמְלָכִים מְחַלְצֵי יִצְחָק" (בראשית לה יא) - ... "גוי" - זה בנימין; "וקהל גויים" - זה מנשה ואפרים.²¹ ומה ראו לְרַחֵק וּלְקַרֵב בפילגש בגבעה? אלא מקרא קָרָאוּ וּרְחַקוּ אותו, מקרא קראו וקָרְבוּ אותו. מקרא קראו ורחקו: "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי"²², מקרא קראו וקרבו: "גוי וקהל גויים יהיה ממך"²³.

מדרש אגדה (בובר) במדבר כו פרשת פינחס - גם רחל מברכת את בנימין

אתה מוצא כשנתקשית אמו בלידתה אותו וחשבה שהוא ימות, שלא יהיה בן של קיימא, וקראה אותו בן אוני, כלומר שהיה מתאונן והולך. אבל אביו קרא לו בנימין - בן מיומן. ועמד לו שמו ששם לו אביו, שלא יחסרו בניו עד מלחמת הלויים.²⁴ והיכן עמד לו שם אמו? במעשה פילגש בגבעה, שלא נשאר מכולם אלא שש מאות.²⁵

מסכת תענית פרק ד משנה ח - ימים טובים לישראל

אמר רבן שמעון בן גמליאל: לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים, שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין, שלא לבייש את מי שאין לו. ... ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים. ומה היו אומרות? בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך. אל תתן עיניך בנוי, תן עיניך במשפחה: "שקר החן והבל

¹⁹ דת מנחה, ההינו נורמה מקובלת.

²⁰ ואברבנאל מוסיף בהמשך דבריו סיבות שכבר ראינו ברמב"ן לעיל. אברבנאל מקשה על רמב"ן, אבל נראה שבסוף הולך בצעדי ובצעדי ר' יצחק עראמה בן דורו (שניהם מדור מגורשי ספרד). הדגש החשוב בדבריו, שאח"כ המשיכו פרשנים רבים כמו מלבי"ם, הוא שבסדום זו הייתה הנורמה, זה היה החוק והתקן - חוק של רשע ורוע. בעוד שאצל אנשי הגבעה היה זה פרץ תאוה פרוץ. לזה יש להוסיף שבגבעה לא כולם השתתפו ואילו בסדום "מנער ועד זקן כל העם מקצה", אבל זה בעצם רק מחזק את הטענה העיקרית של נורמה מול סטייה מהנורמה. טיעון זה אגב הפך גם לגדר בהלכה, כאשר הציע מי שהציע למסד את הזנות. ראו שו"ת יביע אומר חלק א - אורח חיים סימן ל, בשם ר' יצחק עראמה בעל העקידה: "והביא שם דברי העקידה (שער כ) שנשאל, במקומות דשכיחי פרוצים בעריות, ורצו בית דין להושיב זונות פניות, כדי שלא ישלכו באשת איש. והשיב, כי כל חטא גדול שנעשה שלא ברשות בית דין, כל ישראל נקיים. אבל חטא קטן הנעשה ברשות בית דין, הוא חטאת כל הקהל. וזה היה עון סדום ופילגש בגבעה". לנו נראה שאחרי כל זאת, ההבדל בין סדום לגבעה נמצא בפשט הפסוקים עצמם. בסדום, לא היה מי שימחה ויִצֵא כנגדם. גם אברהם שהטיב להילחם נגד ארבעת המלכים (לטובת אנשי סדום!), לא יצא כנגדם ולא בא אל מלך סדום והתריס כנגדו (אחרי שזה האחרון חלק לו כבוד גדול במלחמת ארבעת המלכים והיה חייב לו). אברהם רק התפלל (ואחרי הפיכת סדום, תיקן תפילת שחרית). אבל בפילגש בגבעה, קמו כל השבטים כאיש אחד: "וַיֹּאסֶף כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל־הַעִיר כָּאִישׁ אֶחָד חֲבֵרִים" - "הכתוב עשאו כולן חברים". אחרי כל הביקורת של המדרשים וההסברים של הפרשנים, נראה לומר בפשטות, שבגבעה בני אדם הם שהתעללו ובני אדם הם שמתערבים ונוטלים אחריות, גם אם איננה אחריות מושלמת. ראו המשפט החותם את ילקוט שמעוני לעיל: "וכשעשו בגבעת בנימין דרכים מכוערים ודברים שאינם ראויים, יצא הקב"ה להחריב את העולם כולו". העולם כן היה ראוי להיחרב עקב מעשה פילגש בגבעה, בדיוק כמו בסדום ועמורה. מי מנע את החורבן? מי תבע את כבודה של ארץ ישראל "שהיא מכלל נחלת ה' ואינה סובלת אנשי תועבות"? אותה "סנהדרי גדולה שהניח משה ויהושע ופנחס עמהם", שאמנם לא הייתה מושלמת ובגינה "נפלו מהם שבעים ושנים אלף", אבל התעשתה ועשתה מה שעשתה.

²¹ ששלושתם עדיין לא נולדו בשעה שנאמרה הבטחה זו ליעקב, בבית אל, עם חזרתו לארץ כנען אחרי גלותו בחרן.

²² שבעקבות מעשה פילגש בגבעה ימחק שבט בנימין וייכנסו תחתיו שבטי אפרים ומנשה, בני יוסף, וישארו שנים עשר שבטים.

²³ וחזרו והחיו את שבט בנימין שהוא "גוי" בברכה ליעקב. ראו מדרש תנחומא (בובר) פרשת וישלח סימן כט: "אמר ר' שמואל בר נחמן: מכאן קרבו אותו. בשעה שחלקו עליו ואמרו: איש ממנו לא יתן בתו לבנימין לאשה (שופטים כא א), שנידו אותו. ואחר כך חזרו וקבלו אותו. אמרו: אילולי שהוא מעולה מן השמים, לא היה הקב"ה אומר ליעקב אבינו כשהיה בא מחוצה לארץ: ומלכים מחלצין יצאו, הרי מכאן קרבו אותו". ומדרש שכל טוב (בובר) בראשית פרשת וישלח לה יא עושה את החשבון המדוקדק: "מדכתיב גוי וקהל גויים יהיה ממך (שם לה יא), כלומר "ג שבטים צריכין להיות ליעקב, גוי חד, קהל עשרה, גויים תרי, הרי "ג". כך מקופלת בברכת ה' ליעקב בבואו מחרן, גם מיגור שבט בנימין במעשה פילגש בגבעה וגם הצלתו כאשר שלחו להם כל העדה אל סלע רימון ויקראו להם שלום" (שופטים כא ג). כך עם יעקב. ומה עם רחל אימו של בנימין (שהשבוע חל יום פטירתה)?

²⁴ מלחמת לויים זו לא מצאנו מה היא, אבל מצאנו מדרשים שיוצרים קשר בין לוי ובנימין ומציינים שעוד בימי דוד היה שבט בנימין קטן ולכן לא נספר במפקד שערך דוד. ראו פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא יא - יהודה וישראל: "ולוי ובנימין לא פקד בתוכם (דברי הימים א כא ו), למה כן? אלא אמר יואב: אם יאמר לי למה לא ספרת אותם, אומר לו: משה רבינו לא ספר אותם, שנאמר: אך את מטה לוי לא תפקוד (במדבר א מט). ואת בנימין אמר יואב: אתמול הלך מהם כמה אלפים בפילגש בגבעה ואני מונה אותם?". ומכאן שעד ימי דוד לא התאושו בני בנימין מספרית. אבל המלך הראשון בישראל בא מתוכם ומקום המקדש היה "בין כתפיו" של בנימין.

²⁵ רחל קוראת לבנה השני בן אוני, משום שהיא רואה את מעשה פילגש בגבעה. ואביו קורא לו בנימין, משום שהוא רואה את התקומה. אבל רחל גם רואה גם את ההצלה של בנימין, כבר בהולדת יוסף. ראו מדרש שכל טוב (בובר) בראשית פרשת ויצא פרק לא סימן ג (המבוסס על בראשית רבה עג ה ושם הלשון קצרה): "אסף אלהים את חרפתי - דברה ברוח הקדש מה שעתידי להיות לבניה בימי פילגש בגבעה שהחיימו לאמר: ארור נותן אשה לבנימין (שופטים כא ח). ונאספה חרפתם, דכתיב: חנונו אותם כי לא לקחנו איש אשתו במלחמה (שם שם כב)". ראו גם בראשית רבה סה כ איך לרעג התמזג "קול יעקב" כשאמר "ארור נותן אישה לבנימין" עם "הידים ידי עשו" כשנלחמו בבני בנימין עד חורמה. אך חזר קול יעקב כשקראו לשלום וכשאמר: "חנונו אותם".

היופי אשה יראת ה' היא תתהלל" (משלי לא ל). ואומר: "תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה" (שם שם לא). וכן הוא אומר: "צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו" (שיר השירים ג יא). "ביום חתונתו" - זה מתן תורה, "וביום שמחת לבו" - זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו אמן: ²⁶

סוף דבר הכל נשמע, האם מעשה פילגש בגבעה מסתיים בדבר טוב? האם שיקום שבט בנימין נותן נחמה ותקווה אחרי מעשה כל כך נורא? האם כשאנו חוגגים את ט"ו באב אנחנו זוכרים את הקשר של החג למעשה פילגש בגבעה? אולי. כך או כך, במקרא מסתיימת פרשת פילגש בגבעה ואיתה ספר שופטים כולו בצמד הפסוקים: "וַיִּתְהַלְכוּ מִשָּׁם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּעַתְּ הַהִיא אִישׁ לְשִׁבְטוֹ וּלְמִשְׁפַּחְתּוֹ וַיֵּצְאוּ מִשָּׁם אִישׁ לְנַחֲלָתוֹ: בְּיָמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה".

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: בסדר המאורעות של ספר שופטים, בנוסח שבידינו, פרשת פילגש בגבעה חותמת את ספר שופטים ומהווה סיום עגום וכואב לספר. וודאי בתוספת פרשת פסל מיכה שבאה בצמוד לה. אך עפ"י מסורת חז"ל פרשה זו ופסל מיכה מקומם מיד בתחילת הספר, לאחר השופט עתניאל בן קנז, בימי כושן רשעתיים. אחרי פילגש בגבעה ופסל מיכה, באים, עפ"י חז"ל, אהוד בן גרא, מגילת רות, גדעון, אבימלך, יפתח ושמשון. האם סדר שונה זה מרכז במידת מה את קושי הסיפור של פילגש בגבעה? האם מטרתו להראות באור חיובי את מעשה השופטים שבאו אחרי וניסו לתקן ולא לחזור על השגיאות של ימי ההתנחלות והכיבוש הראשונים? אפשר. אבל גישת חז"ל זו לא באה לידי ביטוי במקרא ומי שסידר את ספר שופטים חשב אחרת ויצר את הקשר עם שמואל ועם שאול שבא משבט בנימין שכמעט ונכחד, והקמת המלוכה בישראל. ראו אליהו רבה (איש שלום) פרשה יב שנותן טעם לאיחור מעשה פילגש בגבעה ופסל מיכה לסוף ספר שופטים במקום לתחילתו, או אפילו לסוף ספר יהושע, על מנת שלא יאמרו אומות העולם שאך נכנסו ישראל לארץ וכבר קלקלו במעשיהם: "לפיכך הביאווה ונתנוה אצל שופטי ישראל. ברוך המקום ברוך הוא שרחמיו מרובין על ישראל לעולם וחס על כבודן בכל מקומות מושבותיהן"

²⁶ מנהג נאה הוא לסיים בדבר טוב וכך אכן מסתיימות מסכתות רבות במשנה ובגמרא (ובמקרא, היכן שאין סיום טוב, אנחנו כופלים פסוק קודם, והסימן הוא: יתק"ק: ישעיהו, תרי עשר (ספר מלאכי), קינות (איכה) וקהלת). כך גם מסתיימת מסכת תענית שבע"ה נזכה השנה לרוב גשמים ולא נזדקק למקצת מהלכותיה. מנהג המחוללות בכרמים, מתואר בסוף מעשה פילגש בגבעה, בסוף פרק כא של שופטים החותם את הספר: "וַיִּשְׁלְחוּ כָּל־הָעָדָה וַיְדַבְּרוּ אֶל־בְּנֵי בְנֵימִן אֲשֶׁר בָּסָלַע רְמוֹן וַיִּקְרְאוּ לָהֶם שְׁלוֹם ... וְהָעָם נָחַם לְבַנְיָמִן כִּי־עָשָׂה ה' פָּרֵץ בְּשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי הָעָדָה מִה־נַּעֲשֶׂה לְנוֹתְרִים לְנָשִׁים כִּי־נִשְׁמְדָה מִבְּנֵימִן אִשָּׁה ... וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה חָגֵה' בְּשִׁלּוֹ מִיָּמִים מִימָה אֲשֶׁר מִצְּפוֹנָה לְבֵית־אֵל מִזְרְחָה הַשָּׁמֶשׁ לְמִסְלַה הָעֵלָה מִבֵּית־אֵל שְׁכֵמָה וּמִנְּגַב לְלָבוֹנָה: וַיֵּצְאוּ אֶת־בְּנֵי בְנֵימִן לְאָמֵר לְכוּ וְאַרְבַּתְּם בְּכַרְמֵי: וְרֵאִיתֶם וְהִנֵּה אִם־יֵצְאוּ בְּנוֹת־שִׁילוֹ לְחוּל בְּמַחֲלוֹת וַיֵּצְאתֶם מִן־הַכְּרָמִים וְחִטְפַּתֶּם לָכֶם אִישׁ אִשְׁתּוֹ מִבְּנוֹת שִׁילוֹ וְהִלַּכְתֶּם אַרְץ בְּנֵימִן". חג המחוללות היה כנראה קדום למעשה פילגש בגבעה, אבל אזכורו והסמך לו במקרא הוא ממעשה פילגש בגבעה. שם, מצא גם שאול, מלך ישראל הראשון, את זיווגו. נכון יותר היא מצאה אותו. ראו רש"י בשמואל א פרק כ פסוק ל: "כשחטפו בני בנימן מבונות שילה שיצאו לחול בכרמים, היה שאול ביישן ולא רצה לחטוף. עד שבאתה היא עצמה והעיזה פניה ורדפה אחרי". מלכות שבט בנימין, נוסדה במעשה פילגש בגבעה.